

УДК 331.108.64:332.15:658

**С. К. Гречанюк,**  
канд. юрид. наук,  
доцент,  
Чернігівський національний педагогічний  
університет ім. Т. Г. Шевченка

### **ВЗАЄМОДІЯ ПІДПРИЄМСТВ УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ З РІЗНИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ ЩОДО ПИТАНЬ ЇХ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Розбудова демократичної, правової держави, основною цінністю якої є людина, її права і свободи, вимагає кардинального перегляду вихідних засад діяльності систем державних органів, які були сформовані ще в радянський період. Однією з ланок державної діяльності, яка потребує перебудови, переосмислення та реформування, – є діяльність кримінально-виконавчої системи України. В умовах економічної кризи дуже складним залишається проблема виробничо-економічної діяльності підприємств кримінально-виконавчих установ.

Такий стан свідчить про те, що необхідне прийняття і здійснення неординарних економіко-стабілізуючих рішень з боку керівництва кримінально-виконавчої системи щодо виведення її підприємств із кризового стану. Саме це і обумовлює актуальність статті.

*Метою статті є аналіз сучасної діяльності підприємств установ виконання покарань, їх взаємодії*

*з різними інституціями щодо питань їх господарської діяльності.*

Питання удосконалення організації управління виробництвом установ виконання покарань досліджені у працях А. Абрамової [1], Б. Бурди [2], Г. Виноградова [3], В. Гапоненко [4], Ю. Скрипника [5] та інших вчених.

Серед сучасних вітчизняних представників пенітенціарної науки потрібно назвати Є. Бараша [6], А. Галая [7], О. Гулак [8], А. Калінюк [9] та інших вчених. У роботах саме цих вчених розглядаються засади підприємницької діяльності установ виконання покарань.

Однозначної картини щодо економічних показників системи не прослідковується. Основні показники діяльності підприємств установ виконання покарань зображені в табл. 1<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> Офіційна статистика Державного департаменту України з питань виконання покарань.

© С. К. Гречанюк, 2010

Таблиця 1. Основні показники діяльності підприємств установ виконання покарань

	Основні показники діяльності підприємств УВП					
	2001 р.	2002 р.	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.
Середньоспискова чисельність працюючих засуджених (тис. осіб)	125,8	111,9	109,6	120	114,2	105,7
Фактична чисельність працюючих засуджених (тис. осіб)	81,3	85,3	82	55,1	44,7	37,1
Середня заробітна плата засуджених (грн)	74,2	86,2	91,6	113,6	134,4	166,7
Обсяги виробництва (млн грн)	386,8	368	325,5	329,6	331,8	371,5
Обсяги реалізації продукції (млн грн)	386,3	360,4	320	331,6	331,8	376
Залишки продукції на складах (млн грн)	68,7	68	64,8	59,8	56,8	50,9
Рівень грошових розрахунків на підприємствах УВП (%)	24	30,4	31,6	45	57,4	64,3
Обсяги виробництва продукції за регіональними програмами (млн грн)	95,3	94,8	105,7	126,7	130,2	127,7
Чисельність засуджених, яка працевлаштована за регіональними програмами (тис. осіб)	15,1	15,7	17,6	22,7	17,7	17,1
Кредиторська заборгованість підприємств (млн грн)	268	281,7	300,1	308	317	328
Кількість збиткових підприємств	22	32	48	17	26	31
Рівень фінансування КВС від потреби (%)	39,2	24,5	40	30,6	44	45

У зв'язку з частковою зупинкою потужностей, розривом виробничих зв'язків між підприємствами з економічних та інших причин боротьба за план, заробіток для купівлі продуктів харчування і предметів першої необхідності набирає ще більшого розмаху. «Одноманітна, сіра праця, – зазначає Т. Шулежко, – виснажує людину, тому і спостерігається значна втрата інтересу до праці» [1, с. 58].

До того ж діяльність підприємств кримінально-виконавчих установ ще на методологічному рівні приречена на економічну занедбаність, безперспективність і, як наслідок, на постійну кризовість. Стаття 13 Закону України «Про державну кримінально-виконавчу службу України» передбачає, що підприємства установ виконання покарань є казенними підприємствами, які здійснюють некомерційну господарську діяльність без мети одержання прибутку для забезпечення професійно-технічного навчання засуджених і залучення їх до праці [11].

Таким чином, перед діяльністю підприємств кримінально-виконавчих установ (відповідно до означеного нормативно-правового акта) поставлені такі основні цілі:

- 1) залучення до праці засуджених;
- 2) забезпечення професійного навчання засуджених.

Отже, основні цілі, такі як здійснення виробничої, комерційної діяльності з метою одержання відповідного прибутку (доходу), який можна було б використати для поліпшення і стабілізації як економічного стану підприємств кримінально-виконавчих установ, так і кримінально-виконавчої системи в цілому, а також вирішення побутових проблем виправних закладів, залишені законодавцем без уваги. Дійсно, залучення засуджених до праці та їх професійне навчання залишається досить складною проблемою діяльності кримінально-виконавчих установ.

Підприємства установ виконання покарань проводять свою діяльність відповідно до законодавства з урахуванням таких особливостей:

1) засновником підприємств установ виконання покарань є центральний орган виконавчої влади з питань виконання покарань, який затверджує їх статут;

2) створення, реорганізація і ліквідація підприємств установ виконання покарань, розпорядження їх майном здійснюються центральним органом виконавчої влади з питань виконання покарань;

3) підприємства установ виконання покарань визначають структуру управління і штати в порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади з питань виконання покарань;

4) керівниками підприємств установ виконання покарань є за посадами заступники начальників установ виконання покарань;

5) порядок призначення і звільнення з посад, права, обов'язки та умови служби працівників підприємств установ виконання покарань, які мають спеціальні звання рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України, визначаються відповідно до законодавства центральним органом виконавчої влади з питань виконання покарань;

6) трудові відносини засуджених регулюються законодавством про працю з урахуванням вимог кримінально-виконавчого законодавства;

7) свою діяльність підприємства установ виконання покарань планують з урахуванням можливості організації професійно-технічного навчання, формування трудових навичок у засуджених;

8) засуджені залучаються до праці з урахуванням наявних виробничих потужностей підприємств установ виконання покарань;

9) підприємствам установ виконання покарань створюються сприятливі умови в залученні до виготовлення продукції (виконання окремих видів робіт, надання послуг) для регіональних потреб;

10) підприємства установ виконання покарань мають право на пільги зі сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) відповідно до законів із питань оподаткування;

11) підприємства установ виконання покарань не можуть бути засновниками (учасниками) суб'єктів господарювання, щодо них не може бути порушено провадження у справі про банкрутство.

Після набрання чинності Кримінально-виконавчим кодексом України і відповідною переорієнтацією ставлення до залучення засуджених до праці означена проблема становиться другорядною і похідною по відношенню до проблеми незадовільного економічного стану підприємств кримінально-виконавчих установ. Аналіз літератури у сфері підприємницької діяльності засвідчує, що підприємництво завжди спрямоване на досягнення прибутку (див., наприклад, [12], [13]). Зважаючи на це, пропонуємо змінити методологічні засади діяльності підприємств кримінально-виконавчих установ, спрямувавши їх на виробництво та комерційну діяльність, яка відбувається при залученні праці засуджених. Такий підхід не суперечить положенням кримінально-виконавчої науки і відповідає економічним законам. Перед підприємствами кримінально-виконавчих установ, таким чином, ставляться такі ж цілі, які притаманні підприємствам взагалі, при цьому виділяються лише спеціальні суб'єкти виробничого процесу – засуджені.

Гострою залишається проблема реалізації виготовленої продукції, що, у свою чергу, веде до зростання дебіторської заборгованості. У 1998 р. на складах кримінально-виконавчих установ залишилося продукції на загальну суму 83 млн грн, а з урахуванням дебіторської заборгованості з обігу виведено коштів майже на 126 млн грн, у 1999 р. загальна сума коштів, виведених з обігу, становила 131,5 млн грн [14, с. 45]. Такий стан виробничої діяльності підприємств кримінально-виконавчих установ вимагає перегляду формування «портфеля замовлень» з урахуванням реальної економіки, потреб народного господарства і здатності підприємств кримінально-виконавчих установ якісно виконувати виробничі зобов'язання.

Розглянуті проблемні аспекти організації діяльності підприємств кримінально-виконавчих установ – це лише невелика частина спектру всіх кризових явищ таких підприємств. Існуюча ситуація вимагає нагального прийняття та реалізації неординарних економіко-стабілізуючих рішень з боку керівництва кримінально-виконавчої системи щодо виведення її підприємств із кризового стану. У зв'язку з цим взаємодія з підприємствами, організаціями різних форм власності набуває особливої актуальності.

Необхідно також додати, що за ініціативою Державного департаменту України з питань виконання покарань в кожній області разом з облдержадміністраціями розроблені та затверджені програми залучення промислового потенціалу підприємств установ кримінально-виконавчої системи

до економіки регіонів. Проте, на практиці, дані програми не реалізуються.

На даному етапі розвитку кримінально-виконавчої системи саме кримінально-виконавчі установи виступають самостійними суб'єктами підприємницької діяльності, а тому всі питання, пов'язані з організацією цієї діяльності, доводиться вирішувати безпосередньо відповідному персоналу означених установ. Такий підхід притаманний виправно-трудовим установам ще радянських часів і повністю виключає участь засуджених в організаційних заходах виробничої діяльності. На нашу думку, залучення засуджених до організації підприємницьких заходів кримінально-виконавчих установ може певною мірою позитивно вплинути на економічний стан означених підприємств. Але така участь повинна бути суворо регламентована відомчими нормативними актами Державного департаменту України з питань виконання покарань та інших зацікавлених і компетентних сторін.

Сьогодні ринок, на якому виробники кримінально-виконавчих установ зможуть запропонувати свою продукцію, надто обмежений і складається з поодиноких покупців або державного замовлення. У контексті цього твердження важливим аспектом організації діяльності будь-якої організації, що має на меті отримання прибутку, є його рекламна діяльність.

Рекламна діяльність підприємств кримінально-виконавчих установ нині загалом асоціюється з участю у виставках-ярмарках. Наприклад, кожен рік Державним департаментом України з питань виконання покарань організовується участь представників кримінально-виконавчої системи у 4 виставках-ярмарках загальнодержавного рівня («Сорочинському ярмарку», «Машинобудування», «АГРО», «Меблі») та в ярмарках регіонального рівня. Участь у таких ярмарках і дотепер залишається чи не єдиним джерелом інформації про продукцію, яку виготовляють у кримінально-виконавчих установах. Не применшуючи значення участі у виставках-ярмарках, наголошуємо на необхідності комплексного і ґрунтовного підходу до організації реклами виробничих можливостей пенітенціарних закладів. Позитивне реноме і довіру виробники кримінально-виконавчих установ повинні заслужити сумлінною працею. Необхідно пам'ятати, що методами «public relation» не можна приховати протягом тривалого часу похибки та неправдиву інформацію. Тому діяльність по розповсюдженню інформації про виробників пенітенціарних закладів повинна полягати у продуманих, планових та систематичних зусиллях взаємного розуміння з суспільством.

*Висновки.* Для впровадження в діяльність кримінально-виконавчих установ засад підприємницької діяльності необхідно реформувати кримінально-

виконавче законодавство, змінити загальну уяву про безперспективність виробничої діяльності кримінально-виконавчих установ, залучити засуджених до діяльності з реанімування виробництва через підприємницьку діяльність. Для поліпшення стану господарської діяльності підприємств кримінально-виконавчих установ необхідно:

провести «державну амністію» боргів підприємств кримінально-виконавчих установ – списати кредиторську заборгованість;

створити пільговий режим оподаткування господарської діяльності підприємств кримінально-виконавчих установ, а також запровадити сприятливі умови для оподаткування господарських операцій для суб'єктів, які взаємодіють з підприємствами кримінально-виконавчих установ.

### Література

1. Абрамова А. М. Учет готовой продукции и ее реализация в ИТУ : лекция / А. М. Абрамова. – Рязань : Рязанская высш. школа МВД СССР, 1981. – 32 с.
2. Бурда Б. П. Основные фонды и производственные мощности предприятий ИТУ, пути их использования : лекция / Б. П. Бурда. – Домодедово : ВИПККР ИТУ, 1982. – 32 с.
3. Виноградов Г. Н. Анализ хозяйственно-финансовой деятельности предприятий ИТУ : учеб. пособ. / Г. Н. Виноградов. – Домодедово : ВИПККР ИТУ, 1986. – 112 с.
4. Гапоненко В. Ф. Научно-технический прогресс и интенсификация производства в системе исправительно-трудовых учреждений / В. Ф. Гапоненко. – Караганда : Караганд. высш. школа МВД СССР, 1989. – 129 с.
5. Скрипник Ю. М. Организация работы аппаратов управления по эффективности использования основных производственных фондов предприятий ИТУ : лекция / Ю. М. Скрипник. – М. : Акад. МВД СССР, 1990. – 32 с.
6. Бараш Є. Ю. Організаційно-правові засади діяльності установ виконання покарань : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право и процес; фінансове право; інформаційне право» / Є. Ю. Бараш. – Харків, 2006. – 20 с.
7. Галай А. О. Організаційно-правові засади формування та функціонування персоналу установ виконання покарань : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; фінансове право; інформаційне право» / А. О. Галай. – К., 2003. – 214 с.
8. Гулак О. В. Підприємства установ виконання покарань як об'єкт організаційно-правового регулювання / О. В. Гулак // Підприємство, господарство і право. – 2006. – № 9. – С. 70–75.
9. Калінюк А. Л. Правове регулювання фінансової діяльності установ пенітенціарної системи / А. Л. Калінюк // Право України. – 2004. – № 3. – С. 46–49.
10. Шулежко Т. До питання щодо удосконалення кримінально-виконавчого законодавства України / Т. Шулежко // Актуальні проблеми пенітенціарної системи України в сучасних умовах : зб. наук праць. – Київ : РВВ КІВС при УАВС. – 1996. – С. 55–61.
11. Про Державну кримінально-виконавчу службу України : Закон України від 23 червня 2005 р. № 2713-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 30. – Ст. 409.
12. Андреев В. К. Правовое регулирование предпринимательской деятельности : учеб. пособие / В. К. Андреев, Л. Н. Степанюк, В. И. Остроухова. – М. : Бух. учет, 1996. – 352 с.
13. Предпринимательское (хозяйственное) право : учебник : в 2 т. / [В. К. Андреев, Л. В. Андреева, А. Ю. Голубков и др.]. – М. : Юристъ, 1999. – 727 с.
14. Оперативно-службова та виробничо-господарська діяльність органів і установ виконання покарань України у 1999 році : інформаційний бюлетень № 4. – К. : Державний департамент України з питань виконання покарань, 2000. – 84 с.

*Подано до редакції 28.01.2010 р.*